

TÓTH TIBOR

JOHN CUTTS HADIJELENTÉSEI AZ 1687. ÉVI HADJÁRATRÓL *A Harsány-hegyi csata és Kolozsvár elfoglalása*

A visszafoglaló háború (1683–1699) folyamán a Habsburg Monarchia hadseregében több ezer főre tehető azon külföldi önkéntesek száma, akik különféle okokból kifolyólag részt vettek az Oszmán Birodalom elleni harcokban. Az önkéntesek jelentős hányadát a haditapasztalat szerzés és a dicsőségvágy motiválta, és részben ennek tudható be, hogy a harcokból mindvégig buzgón és tevékenyen kivették a részüket. A külföldi önkéntesek ugyan még így sem jelentettek számottevő segítséget a csatatéren, azonban jelentőségük mégis kiemelkedő. A sok esetben távoli országokból érkező nemesek, polgárok, katonatisztek és közkatonák a visszafoglaló háború eseményeinek egyik legfontosabb szemtanúi, akik a harctéren megírt magánleveleik, hadijelentéseik és hadinaplóik révén új fényben világíthatják meg a háború különféle rezzenéseit. A külföldi önkéntesek által hátrahagyott források létezése és jelentősége leginkább Buda 1686. évi visszafoglalása kapcsán köztudott.¹ Ennél jóval kevésbé ismeretes és gyakorlatilag alig feldolgozott azonban az a forrásanyag, ami a többi háborús évhez köthető.

---

1 Áttekintésképp ld. *Szakály Ferenc*: Önkéntesek Budavár visszavívásánál (bevezető). In: Budavára visszavétele 1686-ban. Egy ismeretlen angol kortárs beszámolója. Szerk. Faragó Tamás. Bp., 1986. *Várady Imre*: Egy sienai szemtanú naplója Buda 1686-os ostromáról. In: Tanulmányok Budapest múltjából, 5. (1936), 146–161. p. *Kropf Lajos*: A Budavára 1686-iki ostrománál jelen volt angol önkéntesek. In: Magyar Történelmi Tár, 17. (1894) 1. szám. 135–147. p. Napló Buda avagy Offen erős ivárosának híres ostromáról... Bp., 1998. Fordította: Balogh Tamás, Hankó Ágnes. Bevezetőt írta: Czigány István. Nagy számban, különféle nemzetiségű önkéntesek tollából származó iratok találhatóak még a Szakály Ferenc szerkesztette forráskiadványban ld. *Szakály Ferenc* (szerk.): Buda visszafoglalásának emlékezete 1686. Bp., 1986. Ugyancsak jelentős számú az olyan forrásokra való utalás a Buda Expugnata kötetekben, amelyek Buda 1686. évi ostromához, valamint az önkéntesekhez köthetők ld. Buda Expugnata 1686. Europa et Hungaria 1683–1718: A török kiűzésének európai levéltári forrásai. Szerk.: Bariska István – Haraszi György – Varga J. János, Bp., 1986. Buda Expugnata. Europa et Hungaria 1683–1718. A török kiűzésének hazai levéltári forrásai. Szerk.: Felhő Ibolya – Trócsányi Zsolt. Bp., 1987. *Péter Katalin*: Buda ostroma 1686. (Magyar Levelestár). Bp., 1986. Alapvető forrásként hivatkozik az egyes önkéntesek tollából származó forrásokra Károlyi Árpád is a Buda visszafoglalásáról írt, megkerülhetetlen fontosságú munkájában ld. *Károlyi Árpád*: Buda és Pest visszavívása 1686-ban. Bp., 1936. (Átdolgozta: Wellmann Imre).

Az 1686. esztendőhöz hasonlóan, 1687-ben újfent nagyobb számú önkéntes érkezett a magyar hadszíntérre, akik között jelentős számban képviseltették magukat az angolok, írek és skótok is. A leghíresebb közülük minden bizonnyal az angol király házasságon kívül született fia, James Fitz-James volt (1670–1734), aki 1686-ban járt először Magyarországon, amikor is részt vett Buda ostromában. Édesapja II. Jakab (1685–1688) olyannyira elégedett volt a fia ostrom során nyújtott teljesítményével, hogy főnemesi címet adományozott neki (Duke of Berwick).² 1687-ben a Brit-szigetekről rajta kívül többek között jelen volt még a tutora és jóbarátja, Edward Vaudrey is,³ továbbá az ír főnemesi családból származó Walter Dungan, a skót Lord Kennoul, a katonatiszt Daniel Brown,⁴ de még sokan mások. Eltekintve az összes angol, skót és ír résztvevő felsorolásától, külön említést érdemel még a fiatal angol önkéntes, John Cutts személye (1660/1661–1707), akinek a hadjáratról készített hivatalos hadijelentései egyben a jelen tanulmány tárgyát is képezik.⁵

John Cutts élete és tevékenysége 1687-ig

John Cutts egy jómódú Essexi földbirtokos családból származott. 1677-től Cambridge-ben folytatott egyetemi tanulmányokat, azonban arról már nincsenek információink, hogy azokat be is fejezte volna. Az egyetemi éveit követően Londonban élt, ahol sikerült beférkőznie Anglia legbefolyásosabb whig politikusainak a társaságába. Minden bizonnyal erre az időszakra tehető megismerkedése II. Károly angol király (1660–1685) törvénytelen fiával, a nyughatatlan természetű Monmouth hercegével is (James Scott, 1649–1685), akivel meghitt barátok lettek. Ezt követően 1685 folyamán Cuttsot már az Egyesült Tartományokban

---

2 *Stuart Handley*: Fitzjames, James, duke of Berwick upon Tweed (1670–1734). Oxford Dictionary of National Biography. (<http://www.oxforddnb.com/view/article/9610>, accessed 25 July 2017)

3 The British Library (= BL) Additional Manuscripts (= Add MS) 41837, fol. 81r. 1687. szeptember 8. Regensburg. George Etherege követi jelentése Charles Middletonnak.

4 BL Add MS 41837, fol. 91v. 1687. október 2. Regensburg. George Etherege követi jelentése Charles Middletonnak.

5 John Cutts életét részletesen egy épp megjelenés alatt álló tanulmányban dolgoztam fel, az alábbiakban csupán élete rövid áttekintésére és a levelek megértéséhez szükséges nélkülözhetetlen információkra szorítkoztam. Leveleiről először és utoljára Gömöri György tett röviden említést forráskiadványában, azonban annak közlésére vagy későbbi feldolgozására nem kerített sort. Id. *Gömöri György*: Angol és skót utazók a régi Magyarországon 1542–1737. Bp., 1994.

találjuk, ahol az ugyancsak itt letelepedő és száműzetését töltő Monmouth lehetett az, aki a fiatal angolt bemutatta a holland stadtholdernak, Orániai Vilmosnak (1672–1702). A holland uralkodó igen hamar Cutts legnagyobb pártfogójává, valamint közeli barátjává vált, egészen Vilmos 1702-ben bekövetkezett haláláig.⁶

Mielőtt még életútját bővebben kifejtjenék, témánk szempontjából érdemes megemlíteni, hogy Cutts költői ambíciókkal is rendelkezett. Az angol fiatalember ugyan végül a kardot választotta hivatásul, szabadidejében mindvégig verseket is írt. Első költeménye 1685-ben jelent meg nyomtatásban, Londonban. Ezt három év múlva egy verseskötet követte, amelyet Orániai Vilmos feleségének, Máriának ajánlott. Mindazonáltal, szakértői vélemények alapján, költeményeinek szépirodalmi jelentősége mégsem túl kiemelkedő,⁷ továbbá azokban sajnálatos módon nem emlékezik meg a magyar hadszíntéren eltöltött éveiről.

1685-ben jelentős fordulat következett be Cutts életében. II. Károly angol király halálát követően Monmouth hercege fegyveres lázadást robbantott ki a törvényes új uralkodó, II. Jakab ellen. 1685 júliusában a Monmouth-féle felkelést kegyetlenül elfojtották, magát a herceget pedig kivégezték. Habár Cutts mindvégig távol tartotta magát a rebellióban való részvételtől, a Monmouth hercegével való közeli baráti kapcsolatai miatt „nemkívánatos” személyé vált Angliában, akire ezt követően a londoni udvar állandó gyanakvással tekintett. Egyes vélemények szerint II. Jakab szemében egyenesen ellenszenvessé vált John Cutts személye.⁸ Személyes pártfogója Orániai Vilmos sem tudott a szorult helyzetén változtatni. Mindennek hatására a fiatal angol gentleman elhatározta, hogy Magyarországra utazik és részt vesz a törökök elleni háborúban. Az újdonsült angol önkéntesnek sikerült megszereznie Orániai Vilmos, de még II. Jakab hozzájárulását is a vállalkozásához. Hogy pontosan kinek az ötlete volt a magyarországi hadműveletekben való részvétel, Orániai Vilmosé, II. Jakabé vagy magáé Cuttsé, nem tudni.

Cutts számára kivételes lehetőséget jelentett a magyarországi hadszíntéren való katonai szerepvállalás. Dicsőséget szerezhetett nevének, továbbá visszaállíthatta megtépázott hírnevét és becsületét. Ezen felül lehetősége nyílt fontos kapcsolatok kiépítésére, befolyásos barátokra szert tenni, azonban valószínűleg ennél is fontosabb lehetett számára a haditapasztalat szerzés lehetősége, amely

---

6 *H. M. Chichester – John B. Hattendorf*: John Cutts, Baron Cutts of Gowran (1660/1661–1707). Oxford Dictionary of National Biography. <https://doi.org/10.1093/ref:odnb/6984> accessed 24 July 2018. (a továbbiakban: *Chichester-Hattendorf*, é.n.) *Stanley Simpson Swartley*: The Life and Poetry of John Cutts. Philadelphia, 1917. (a továbbiakban: *Swartley*, 1917.)

7 *Chichester-Hattendorf*, é.n., *Swartley*, 1917. IX, XII, XIII. p.

8 *Chichester-Hattendorf*, é.n.

a sikeres katonai pálya egyik elengedhetetlen kelléke volt. Mint ahogyan látni fogjuk, amennyire csak lehetett ki is használt minden alkalmat.

A fiatal angol önkéntes Buda 1686. évi visszafoglalásakor esett át a tűzkeresztségen, azonban az ostromban játszott szerepéről nem rendelkezünk sok megbízható információval. Az 1686. július 13-ai rohamban könnyebb sebesülés érte, amelyből gyorsan felépült és továbbra is kivette a részét a harcokból.⁹ Ennél sokkal érdekesebb viszont az a némely angol nyelvű munkában felmerülő állítás, miszerint Cutts volt az első, akinek sikerült kitűznie a császári lobogót az ostromlott vár falaira. Cutts hőstettének a forrásokban ugyan nincs nyoma, azonban a harcokban valóban kitűnhetett, mivel valószínűleg az ostrom során tanúsított bátor kiállásának volt köszönhető, hogy még 1686-ban, de legkésőbb az 1687. évi hadjárat kezdete előtt a Budát ostromló keresztény csapatok fővezére Lotaringiai Károly (1643–1690) személyes hadsegédjévé (adjutant general) nevezte ki!¹⁰

Az 1686. évi hadjárattól eltérően az 1687. évi magyarországi jelenlétéről már jóval több adattal rendelkezünk. Cutts az előző évi hadjárat lezárultát követően hazatázott, és majd csak 1687 tavaszán tért vissza a Magyar Királyság területére. George Etherage regensburgi angol követ jelentése alapján 1687. június 1-én érkezett meg Regensburgba és már másnap folytatta is útját a magyar hadszíntér felé.¹¹ Ez alapján feltételezhető, hogy az angol önkéntes legkésőbb június közepeig megérkezett a császári haderő táborába, amely június 9-én kerekedett fel Buda alól és június 18-án érkezett meg Tolna városához.¹² Ezt követően Cutts egészen a hadjárat végéig a Lotaringiai Károly vezette császári csapatost kötelékében teljesített szolgálatot, miáltal részt vett az 1687. év összes jelentősebb harci cselekményében.

Cutts 1687. évi magyarországi tevékenységét beárnyékolta egy hetekig tartó lázas megbetegedése. A harsány-hegyi csatát követő hetekben, a törökök elvonulásával, a keresztény hadsereget különféle járványok támadták meg, „első-

---

9 BL Add MS 41842, fol. 28r. 1686. július 14. Buda. Mountjoy vikomtjának levele Charles Middletonnak. *John Bramston: The Autobiography of Sir John Bramston*. London, 1845. 235. p.

10 *Chichester-Hattendorf*, é.n.

11 „Mr. Cutts arrived at this town last night and took a boat and went down the Danube for Vienna this morning at 4 o'clock.” BL Add MS 41837, fol. 20v.

12 *Nagy Lajos: Az 1686–1687. évi hadjárat*. In: Budától-Belgrádig. Válogatott dokumentumrészletek az 1686–1688. évi törökellenes hadjáratok történetéhez. Szerk.: Szita László. Pécs, 1987. 24. p. (a továbbiakban: *Nagy*, 1987.)

sorban a fázisos eredetű légszűrőt”,¹³ amely az előkelő származású külföldi önkénteseket sem kímélte. Megbetegedett az angol király fia, maga Berwick hercege is, aki hónapokig nyomta az ágyat, Londonban pedig már a halálát rebesgették.¹⁴ Hetekig betegeskedett John Cutts is, aki saját bevallása szerint augusztus 21-től már olyannyira beteg volt, hogy lóra sem tudott ülni,¹⁵ mindez pedig heteken keresztül megakadályozta abban, hogy levelet írjon. Cutts csupán a hadjárat utolsó heteire nyerte vissza az egészségét és tudott újra tollat ragadni.

A fővezér segédtszjtje végül 1687. október 21-ig tartózkodott a császári haderő kötelékében, amikor is engedélyt kért és kapott Lotaringiai Károlytól a távozásra, mivel úgy ítélte meg, hogy „... a végéhez közeledő hadjárat során már semmi érdekesebb látnivaló nem fog történni...” Ezt követően Cutts ismeretlen okokból kifolyólag Eperjesre utazott, ahonnan végül, egy rövid bécsi tartózkodást is közbeiktatva, amelynek részletei ugyancsak ismeretlenek, hazautazott.¹⁶

Mielőtt még rátérnénk Cutts hadszíntéri jelentései tartalmának a vizsgálatára, vetnünk kell egy pillantást a levelek címzettjére, Charles Middleton angol államtitkára, valamint magának az államtitkári hivatalnak a mibenlétére. A Restauráció korabeli Angliában (1660–1688) szilárdult meg az a gyakorlat, hogy az angol uralkodó két államtitkárt (Secretary of State) nevez ki maga mellé az államügyek minél hatékonyabb ellátása érdekében, akik ezáltal az ország egyik legbefolyásosabb és legnagyobb hatalommal bíró hivatalnokainak számítottak. Széleskörű feladatokkal és nagy végrehajtói hatalommal rendelkeztek. Legalább egyikük minden esetben ott állt a király mellett és segítette a mindennapi adminisztratív feladatainak ellátásában. Az államtitkárok mindig titkos tanácsosok is voltak egyben, közülük is az uralkodó legbizalmasabbjai.¹⁷

Az államtitkárok egyik legfontosabb feladata az információszerzés volt, mind belföldről, mind pedig a tengerentúlról. Rajtuk futott keresztül többek között az uralkodói levelezés is. A király az államtitkárokon keresztül tartotta a kapcsolatot az ország népével, azaz a helyi önkormányzatokkal, a városi tanácsokkal, a bírósági testületekkel, a katonai parancsnokokkal, de a külföldön szolgálatot teljesítő angol követekkel is, akik a hivatalos követi jelentéseiket minden eset-

---

13 Nagy, 1987. 42. p.

14 BL Add MS 41841, fol. 37v. 1687. július 22. Siklósi katonai tábor. Lord Dungan levele George Etherge-nek.

15 BL Add MS 41842, fol. 44r.

16 BL Add MS 41842, fol. 58r.

17 *George Hilton Jones*: Charles Middleton. The Life and Times of a Restoration Politician. Chicago-London, 1967. 72–73. p. (a továbbiakban: *Hilton*, 1967.)

ben az államtitkároknak küldték meg. Az ő hatáskörükbe tartozott ezen felül a kémkedés, a „titkosszolgálati” hírszerzés, de az állam ellenségeinek felderítése és kézre kerítése is!¹⁸

Diplomáciai téren nyilvánult meg leginkább a két államtitkár közötti munkamegosztás, amely végső soron különbséget is tett közöttük. Az államtitkárok közül az egyik az ún. „északi hivatalt” vezette (Northern Department), amely az észak-európai, többnyire protestáns országokkal való diplomáciai kapcsolatokért és hírszerzésért felelt (Egyesült Tartományok, Német-római Birodalom, Habsburg Monarchia, Svédország, Dánia, Oroszország stb.). Mindeközben a másik államtitkár, és ez volt a nagyobb tekintéllyel és befolyással bíró pozíció, a déli (Southern Department), elsősorban katolikus országokkal fenntartott kapcsolatokat intézte (Franciaország, Spanyolország, Itália, Oszmán Birodalom stb.). Természetesen mindez nem jelentette azt, hogy az államtitkárok lettek volna Anglia külpolitikájának az irányítói is egyben. Ugyan diplomáciai beszámolóik és tanácsaik révén tudták befolyásolni a király külpolitikai elképzeléseit, a döntéseket végső soron mindig az uralkodó hozta meg.¹⁹

Cutts leveleinek címzettje, mint már szó volt róla, a skót főnemesi családból származó Middleton earlje volt (1649/1650–1719). Middleton fiatalon katonai karrierrel álmodott, később azonban pályát váltott és különböző hivatalnoki tisztségeket töltött be II. Károly és II. Jakab udvarában. 1680–1681 folyamán diplomáciai tapasztalatokra is sikerült szert tennie, amikor is II. Károly angol király követeként rövid ideig Bécsben teljesített szolgálatot. Pályájának csúcspontját az „északi ügyekért” felelős államtitkári kinevezése jelentette 1684 augusztusában, pozícióját pedig sikerült megőriznie egészen a Dicsőséges Forradalomig.²⁰ Middleton hivatalnoktársa ebben az időben Robert Spencer, azaz Sunderland earlje volt, aki magától értetődően a „déli ügyekért” felelős államtitkári hivatalt vezette.²¹

---

18 *Hilton*, 1967. 72–73. p.

19 *Hilton*, 1967. 72. p.

20 Charles Middleton életéről bővebben: *Hilton*, 1967. *Dorothy Middleton: The Life of Charles, 2nd Earl of Middleton, 1650–1719*. London, 1957. *Edward Corp: Middleton, Charles, styled second earl of Middleton and Jacobite first earl of Monmouth (1649/50–1719)*. Oxford Dictionary of National Biography. (<http://www.oxforddnb.com/view/article/18665>, accessed 25 July 2017)

21 *W. A. Speck: Spencer, Robert, second earl of Sunderland (1641–1702)*. Oxford Dictionary of National Biography. (<http://www.oxforddnb.com/view/article/26135>, accessed 25 July 2017)

Nem lehet pontosan meghatározni, hogy Cutts mikor került kapcsolatba Middletonnal és kapta megbízásul a jelentéstevést. 1686 folyamán még az ír Mountjoy vikomtja volt az, aki az államtitkárnak megküldött leveleiben beszámolt a magyarországi történekekről.²² A kérdés megválaszolásához segítséget nyújthat az, hogy az 1686. évi hadjárat lezárultát követően John Cutts hazautazott Londonba,²³ és habár bizonyítékunk nincs rá, kétségkívül találkoznia kellett, ha nem is magával II. Jakabbal, de Middletonnal biztosan. Ellenkező esetben nem válik megmagyarázható az a körülmény, hogy az 1686. évi hadjáratától eltérően 1687 folyamán már Cutts volt az, aki hivatalos hadijelentéseket küldött az angol udvar számára a török elleni hadszíntér eseményeiről.

A Whitehall folyosóin ugyan még korántsem felejtették el Cutts és a kivégzett Monmouth korábbi szívélyes kapcsolatát, azonban az essexi fiatalember hadijelentései révén II. Jakab és kormányzata elsőkézből értesülhetett a török elleni hadszíntér legkülönbözőbb mozzanatairól és a császári hadsereg hadászataról. Ráadásul mindezt egy olyan személy tollából, aki Lotaringiai Károly segédtszjeként az események középpontjában állott, ezáltal megbízható és legtöbbször egyedi beszámolókkal tudott szolgálni a magyarországi történekekről egy olyan korban, amelyben a különféle kózsza hírek és pletykák gyakorta még a hivatalos angol követi jelentésekben is visszaköszöttek. Természetesen maga Cutts sem járt rosszul az üzlettel. Ugyan a hűség mindvégig Orániai Vilmoshoz kötötte, hozzátartozói Angliában éltek, továbbá a család kiterjedt földbirtokait sem tudta átmenekíteni a Csatorna túloldalára. Mindezek alapján Cuttsnak bizonyosan nem ártott az, ha a királynak tett szolgálataiért cserébe valamelyest enyhíteni tud a saját, „kegyvesztett” helyzetén.

John Cutts levelei a dél-magyarországi hadjárat eseményeiről

Az 1687. évi hadjárat során az angol államtitkárnak megcímzett leveleit Cutts, a császári haderő útvonalának megfelelően, különböző helyszíneken és időpontokban írta, amelyek az 1687. július 29. és november 9. közötti időszakot fedik le. Mindezen idő alatt hat hosszabb-rövidebb levelet sikerült elküldenie Middletonnak Londonba, egyet pedig a testvérenek. A levelek a következő időpontokban és helyszíneken keletkeztek: 1687. július 29. Mohács, augusztus 17.

---

22 BL Add MS 41842, fols. 24–40.

23 BL Add MS 41837, fol. 20v. 1687. június 2. Regensburg. George Etherege jelenti Middletonnak Cutts megérkezését Regensburg városába, aki épp a magyarországi hadszíntérre igyekezett.

Mohács, augusztus 17. Mohács (testvérenek), augusztus 31. Apatin, október 11. Szilágysomlyó, október 19. Kolozsvár, november 9. Eperjes. Szinte biztosra állítható, hogy a Middletonnak megküldött levelei közül egy sem veszett el. Ezeket a fizikai sérülésektől mentes hadszíntéri jelentéseket a londoni The British Library kéziratárában Charles Middleton államtitkár hagyatékában őrzik, a sok ezer más diplomáciai jelentés és egyéb csatolmány között, az ún. *Middleton papers* gyűjteményben (BL Add MS 41803–41846).

Sajnos a hiánytalan jelző nem érvényes a testvérenek megküldött leveleire. Cutts számos élménybeszámolót írt a rokonainak a magyar hadszínterről, amelyekre az egyetlen fennmaradt családi levelében hivatkozik is.²⁴ Ez idáig egyedül a már fent említett augusztus 17-ei és a harsány-hegyi csatáról szóló írását sikerült megtalálni, azonban az is könnyen lehetséges, hogy a többi végleg elveszett. A családi levelet úgyszintén a British Library-ben őrzik, azonban eltérően a Middletonnak megküldött jelentésektől, ez az ún. *Dropmore Papers* (Series 2. BL Add MS 69038–69411) gyűjteményben található meg, ahol Cutts egyéb, későbbi évekből származó iratai is fellelhetők.

Mint láthattuk, az első fennmaradt, igen rövid levele 1687. július 29-ei keltezésű és a Mohácstól kb. három mérföldnyire elhelyezkedő császári táborban íródott.²⁵ Levelében elnézést kért az államtitkártól, hogy „*nincs ostrom vagy olyan komolyabb akció, amelyek lehetővé tennék, hogy állandó és különféle hírekkel szolgáljak...*”²⁶ Valószínűleg ennek tudható be, hogy a következő levele csak bő két hét múlva, augusztus 17-én született meg, amely ugyancsak a Mohács környéki katonai táborban íródott.²⁷ Habár a levél az augusztus 12-ei harsány-hegyi (másnéven nagyharsányi, második mohácsi, szársomlyói vagy villányi) csatát követően született meg, Cutts mégsem ír egy szót sem a harcokról, mivel „... *hallottam Lotharingia hercegét azt mondani, hogy majd saját maga fog írni a csatáról Őfelségének. Ezek után bolond lettem volna én megtenni azt.*”²⁸ Ha Cutts

---

24 „In my last which was (to the best of my remembrance) upon the 13th instant, I could not possibly give you any particular relation of the battle, but now in short accept of what follows.” BL Add MS 69379, fol. 77r.

25 BL Add MS 41842, fol. 41. 1687. július 29. From the imperial camp a league from Mohatz.

26 „My Lord, I am sorry we have not a siege or something of action that might afford a more constant variety of news and matter to write upon.” BL Add MS 41842, fol. 41r.

27 BL Add MS 41842, fols. 42–43. 1687. augusztus 17. From the imperial camp by Mohatz.

28 „I desire your Lordship to let his Majesty know, that the reason, why I have not presumed to write a particular relation of the battle, is because I heard the Duke of Lorraine say that he would do it himself. After that, I should have been mad to undertake it.” BL Add MS 41842, fol. 42r.

II. Jakabnak és Middletonnak nem is szándékozott beszámolni a csata lefolyásáról, megtette azt a Londonban élő testvérének a már sokat emlegetett augusztus 17-ei levelében.²⁹

A harsány-hegyi csatáról szóló levele első felében Cutts kifejti, hogy augusztus 12-én egy „*rövid menetnyí*” távolságra Siklóstól a császár hadserege tábornok bontott, és megkezdte menetelését a vár felé, amelynek során Lotaringiai Károly csapatai képezték az előhadat, míg Miksa Emánuel bajor választó egységei az utóvédet. Cutts leírása alapján nem telt el sok idő (nem részletezi, hogy hány óráról volt szó), mire belebotlottak az első ellenséges lovascsapatba, amelyik az utóvédet fenyegette és megpróbálta „*lelassítani előrenyomulásunkat és zaklatni katonáinkat, vagy a poggyászsunkat megkaparintani.*” Miksa Emánuel minden egyes ellenséges próbálkozás alkalmával megálljt parancsolt az utóvédnek és néhány ágyú bevetésével minduntalan szétgrasztotta őket.³⁰

Cutts nem mulasztotta el részletesebben feljegyezni a császári hadsereg menet közbeni hadrendjét sem. Ezek alapján a keresztények teljes rendben és Lotaringiai Károly parancsai szerint nyomultak előre, kihasználva a terep adta lehetőségeket, mégpedig a következőképp: „*két oszlopban meneteltünk, amik, ha az ellenség megjelent, feljűk fordultak és így egyből készen is állt a két sorban felálló csatarendünk, amelyben az elővéd a jobb, az utóvéd pedig a bal szélén foglalt helyet. Menet közben a jobb oldalunkon magas dombok voltak, amelyek körbefontak minket, mint egy fal, és telve voltak ellenséggel, akik csapatokra oszolva folytatták a csatározásokat az utóvédünkkel... A poggyászsunk mindeközben a két menetoszlop között foglalt helyet.*” Cutts alapján Lotaringiai Károly mindaddig nem szándékozott szembeszállni az ellenséggel, amíg a lehető leggyorsabban sík területre nem vezeti a hadsereget, ahova remélte, hogy az ellenséget is sikerül majd elcsalogatni, elhagyva az egyik felől dombok, a másik oldalról pedig sűrű erdők által határolt kedvezőtlen terepet.³¹

Cutts beszámolója alapján az eddig halogatott csatára végül akkor került sor, amikor a keresztény hadsereg felfedezett egy janicsár hadtestet, ami egy kisebb dombon foglalt állást, néhány ágyúval megtámogatva. Az ellenséget látva Lotaringiai Károly úgy ítélte meg, hogy ezúttal nem kerülheti el a harcot, ezért az őt körülvevő magasrangú tábornokokhoz fordult és „*azt mondta, hogy úgy látja, az*

---

29 BL Add MS 69379, fols. 77–78. 1687. augusztus 17. From the Imperial Camp at Mohatz.

30 BL Add MS 69379, fol. 77r.

31 BL Add MS 69379, fol. 77r.

*ellenség most valóban meg fog támadni minket...*³² Ezt követően a tábornokokat az egységeik élére küldte, de még előtte emlékeztette őket a korábbi bátor haditetteikre és hogy „*a birodalom és a császár sorsa ezen a csatán múlnak*”, aminek győzedelmes kimenetelében teljes bizalma van.³³ „*Mindezt olyan könnyedséggel és megszokottsággal tette, ahogyan az a nagy emberekhez illik*.” Ezt követően Cutts látta Lotaringiai Károlyt a csatára felsorakozott katonák előtt lovagolni, miközben az meg-meg állt és szóban bátorította őket: „... *azt mondta nekik, hogy ha kitartanak mellette, ő sem fogja őket cserbenhagyni, továbbá, hogy reméli, hamarosan learathatják hosszantartó fáradalmaik és szenvedéseik gyümölcsét, holnap pedig már az ellenség táborában pihenhettek*.”³⁴

Cutts ezt követően rátért a török és a keresztény seregek hadmozdulatainak bemutatására. Lotaringiai Károly, aki épp a saját vonalak között lovagolt és a hadrendet szemlélte, a balszárnyra érve észrevette, hogy ott 6000 török lovas „kavarog” és a keresztény sereg balszárnya mellett elhelyezkedő domb ellen készülődik. A fővezér erre válaszul a második arcvonalból néhány ezredet kivont, amelyekkel meghosszabbította a balszárnyat. Az így megnyújtott balszárny ezredei ebből kifolyólag pedig már az ellenség által megcélzott dombokat is megszállták, meghiúsítva a törökök tervét.³⁵

Cutts szerint hamarosan a janicsárok is megnyitották tüzüket, mindeközben pedig a teljes ellenséges haderő is megindult ellenük. „*A herceg [Lotaringiai Károly] pedig felvette kúrasszát és sisakját, felült harci lovára, majd kardját kirántva odakiáltotta nekünk, kik ott voltunk körülötte: allons á moi messieurs! És így a legelső arcvonal elé kiállva, ott, ahol a legsűrűbb volt az ellenség tüze, parancsot adott mindenkinek az előrenyomulásra. Ott voltam mindvégig mellette, így fel tudom idézni minden szavát: allons au nom de dieu! Kivéve, hogy ezt már németül mondta a katonáknak*.”³⁶

Magukról a harcokról Cutts nem sok tájékoztatással szolgál. Legelőször is megemlíti, hogy Enea Silvio Piccolomini (1643–1689) itáliai származású csá-

---

32 „The Duke of Lorraine upon this told the general officers that he saw now that the enemy would engage us in earnest...” BL Add MS 69379, fol. 77r

33 BL Add MS 69379, fol. 77rv.

34 BL Add MS 69379, fol. 77v.

35 „... when he came at the left wing seeing about 6000 horse of the enemy that wheeled about and designed to gain the foot of a hill which was upon the flank of our left wing, he took some regiments out of our second line and reinforced the first, extending the left wing so far (up upon hills) as to stop and hinder the enemy's design.” BL Add MS 69379, fol. 77v.

36 BL Add MS 69379, fol. 77v.

szári tábornok (akit a meghosszabbított balszárny parancsnokává neveztek ki³⁷) néhány svadronnal túlságosan gyorsan nyomult előre, aminek következtében a hozzá tartozó Charles François Commercy herceg (1661–1702) ezredéből néhány tiszt és 150 katona a törökök áldozata lett, ráadásul elvesztettek két zászlót is. Sőt, kis híján maga Piccolomini is fogságba esett. Az ezt követő sorokban Cutts már rögvest a török hadrend megbomlásáról ír, hamarosan pedig már a törökök védőárkait és táborát is sikerült elfoglalni (nagy zsákmányra téve szert, amit nem részletez), mindeközben pedig csak „alacsony veszteségeket” szenvedve el.³⁸

Cutts szerint leírhatatlan volt az ellenség soraiban fellépő zűrzavar, amelyben a törökök „egymás veszét siettették, mindenki a saját bőrét mentette, kivéve pár bátor embert, akikből itt-ott volt néhány... Ők nem kértek és nem is osztottak kegyelmet... sokakat pedig a kétségbeesés a közeli erdőkbe és mocsarakba hajtott, de mind odavesztek.” A hadsegéd szerint 7000–8000 főre tehető a törökök vesztesége, miközben „... azon számítás alapján, amelyet a legtöbb tisztünk is elfogadott, összességében 12000–13000 főt veszített az ellenség.”³⁹ Beszámolója legvégén Cutts abbéli csodálkozásának adott hangot, miszerint a jobbszárny mindvégig nem is vett részt a harcokban, mivel az előrenyomulásukat hátráltatta a sűrű erdő és a rengeteg ösvény, amin keresztül az utat nem ismerték.⁴⁰

A harsány-hegyi csata a visszafoglaló háború egyik legjobban dokumentált eseménye, amelyről seregnyi forrás áll rendelkezésünkre.⁴¹ Ezt figyelembe véve nem véletlen, hogy az angol önkéntes beszámolója csupán kevés újdonsággal

37 Nagy, 1987. 37. p.

38 BL Add MS 69379, fol. 77v.

39 „In a word we killed 7 or 8000 and took their whole camp with all their artillery, ammuniton, provision etc. A great many whom despair had driven into the woods and morasses perished there, and in all (according to the computation agreed on by the most of our officers) their lost men amounted to the number of 12 or 13000.” BL Add MS 69379, fol. 78r.

40 BL Add MS 69379, fol. 78r.

41 A már sokat emlegetett Budától-Belgrádig köteten túlmenően, egy lábjegyzet terjedelmi kereteihez mérten: *Szita László*: Újabb adatok az 1687. évi hadjárat történetéhez. In: Baranyai történetírás, 18. (1989) 1. sz. 27–50. p. *Szita László*: Az 1687. évi török elleni hadjárat a haditudósítások tükrében. In: Somogy megye múltjából, 24. (1993) 24. sz. 47–76. p. *Szita László*: Bécsi haditudósítások az 1687. évi török elleni hadjáratról. In: Baranyai történetírás, 20. (1995) 1. sz. 37–84. p. *Jászay Magda*: Olasz hadinapló az 1687. évi török elleni hadjáratról. In: Hadtörténelmi Közlemények, 115. (2002), 2. sz. 399–419. p. *Tóth Ferenc*: Journal de campagnes du duc Charles V de Lorraine. Párizs, 2017. *Polgár Balázs*: A francia Mercure galant tudósítása az 1687. évi Harsány-hegyi csatáról. In: Hadtörténelmi Közlemények, 130. (2017) 1. sz. 23–35. p. *Polgár Balázs*: A The History of the Turks... leírása az 1687. évi magyarországi törökellenes hadjáratról. In: Hadtörténelmi Közlemények, 131. (2018) 2. sz. 417–437. p.

szolgál, ennek dacára néhány apróság mégis megérdemli a figyelmünket. Terepismeretem hiányában a csata lokalizációját és pontos lefolyását érintő vitákhoz nem tudok hozzászólni. Cutts ezen kérdéskört érintő feljegyzéseit remélhetőleg más, szakavatottabb történészek fel tudják majd használni a csata eseményeinek további pontosításához.

Cutts leírja, hogy Lotaringiai Károlynak egészen addig „esze ágában” sem volt vállalni az összecsapást az ellenséggel, ameddig a keresztény hadsereg el nem éri a számára kedvezőbb, síkvidéki terepet.⁴² Ez alatt valószínűleg a Siklós környéki terepre gondolt, amelyet Tobias von Hasslingen is megemlít naplójában: „Mivel mielőttünk sok bokor és sövény volt, a Lotaringiai Károly herceg őfelméltósága úgy határozott, hogy a hadsereg Siklóshoz közelebb vonul, ahol van egy nagy sík mező. Az ellenséget kicsalogatja a bozótból.”⁴³ Miksa Emánuel bajor választófejedelem gyóntató papja, Gaetano Bonomo is arról ad tanúbizonyságot, hogy Lotaringiai Károly vonakodott csatába bocsátkozni, „aki Siklós felé akarta folytatni a menetelést.” Végül állítólag a bajor választó győzte meg a fővezért ennek az ellenkezőjéről.⁴⁴ Mindennek fényében, valamint Cutts szavaiból is az olvasható ki, hogy az a hely, ahol a csata végül lezajlott, korántsem felelt meg a fővezér elvárásainak, Lotaringiai Károly pedig csak kényszerből vállalta el a csatát.

Eddigi ismereteink alapján, miután a balszárnyon a Piccolomini vezette csapattest sikeresen visszaverte a török lovasság átkaroló támadását, az ellenség üldözése közben a törökök sikerrel leptek meg és kerítettek be néhány svadronnyi keresztény lovas Commercy herceg vértesezredéből, megölve 160 katonát.⁴⁵ Az akció során elszenvedett keresztény veszteségeket Cutts ugyan 150 főre teszi, és kitoldja még két hadilobogóval is, azonban arról eddig egyik forrás sem adott hírt, hogy Piccolominit is majdnem sikerült elfogniuk a törököknek. A segédtsízt

---

42 „The Duke of Lorraine who had no mind to engage in a battle if he could well avoid it till he had drawn them a little further and gained the plains.” BL Add MS 69379, fol. 77r.

43 Tobias von Hasslingen báró, vezérőrnagy, hadsereg főszállásmester parancskönyve és hadinaplója az 1687. évi hadjáratról. In: Budától-Belgrádig. Válogatott dokumentumrészletek az 1686–1688. évi törökellenes hadjáratok történetéhez. Szerk.: Szita László. Pécs, 1987. 202. p. (a továbbiakban: *Tobias von Hasslingen hadinaplója*) Ugyancsak Hasslingent olvasva sajátította el ezt a véleményt Szita László ld. *Szita László: Kutatási problémák az 1687. évi hadjárat történetéről*. In: Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből (1686–1688). Szerk.: Szita László. Pécs, 1989. 319. p.

44 Részletek páter Gaetano Bonomo, Miksa Emanuel gyóntató papjának naplójából (1687). In: Budától-Belgrádig. Válogatott dokumentumrészletek az 1686–1688. évi törökellenes hadjáratok történetéhez. Szerk.: Szita László. Pécs, 1987. 235. p.

45 *Nagy*, 1987. 38. p.

nem értette (a csatát követő ötödik napon sem, amikor a levelet írta), hogy a szükségtelen veszteségekkel járó, valamint a csata egyik legfontosabb keresztény parancsnokára komoly veszélyt hozó hibára egyáltalán hogyan kerülhetett sor.⁴⁶

Ami a törökök veszteségeit illeti, Cutts adatai csak tovább színesítik a már eddig is tarka képet. Lotharingiai Károly hadinaplója több mint 10000, többségében janicsár halotról ír.⁴⁷ Miksa Emánuel bajor választó hadinaplója 6000 janicsár halotról és 2000 fogolyról ad hírt, nem számítva a sebesültek vagy azok számát, akiket a mocsarakban vagy a környező erdőségekben és bozótokban „koncoltak fel”.⁴⁸ Gaetano Bonomo páter a törökök teljes veszteségét 25000 főre teszi, míg Lipót császár életrajzírója, Franz Wagner 26000 török elveszejtéséről szól (amiből 16000 a csatátéren, 10000 pedig bujkálás közben veszett oda).⁴⁹ Tobias von Hasslingen legalább 7000 halotról és 10–12000 fogolyról tud.⁵⁰ A felsorolást még sokáig lehetne folytatni, ezért elég megjegyeznünk azt, hogy már a csata szemtanúi sem tudták pontosan megbecsülni a törökök teljes veszteségét, amelyet gyakorlatilag ellehetetlenített az a tény, hogy a mocsarakba és a vízbe fúltak számát képtelenség volt megállapítani.

Mindezen adatok özönében a szakirodalom sem tudott ezidáig rendet vágni. Nem létezik konszenzusos szám, a legtöbben pedig a fentiekől eltérő, vagy csak részadatokat közölnek.⁵¹ Ennek ellenére elmondható, hogy a segédtszít adatai a

46 „... whether by a mistake or how I cannot tell...” BL Add MS 69379, fol. 77v.

47 Részletek Lotharingiai Károly fővezér naplójából 1686–1687. In: Budától-Belgrádig. Válogatott dokumentumrészletek az 1686–1688. évi törökellenes hadjáratok történetéhez. Szerk.: Szita László. Pécs, 1987. 122. p. (a továbbiakban: *Lotharingiai Károly hadinaplója*)

48 Miksa Emánuel bajor választófejedelem naplójából (1687). In: Budától-Belgrádig. Válogatott dokumentumrészletek az 1686–1688. évi törökellenes hadjáratok történetéhez. Szerk.: Szita László. Pécs, 1987. 169. p.

49 Nagy, 1987. 40. p.

50 *Tobias von Hasslingen hadinaplója*, 202. p.

51 8000 török halott és 2000 fogoly összeszámlálásáról ad hírt Lakatos Géza, Varga J. János és Nagy László. Id. *Lakatos Géza: A második mohácsi csata 1687. augusztus 12-én*. In: Magyar Katonai Szemle, (1937) 2. sz. 207. p. *Varga J. János: A fogyó félhold árnyékában*. Bp., 1986. 156. p. *Nagy László: A török világ végnapjai Magyarországon*. Bp., 1986. 170. p. Veress D. Csaba 8000 csatában megölt törökről ír ld. *Veress D. Csaba: Hol volt az ún. „második mohácsi csata” 1687. augusztus 12-én?* In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 34. (1987) 4. sz. 714. p. Polgár Balázs több mint 10 000 janicsár elvesztését közli. Id. *Polgár Balázs: Újabb terepkutatás az 1687. évi harsány-hegyi csata helyszínén*. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 129. (2016) 2. sz. 393. p. A szerb nyelvű szakirodalom visszafoglaló háborúval foglalkozó egyik legújabb kötete Branko Bešlin tollából legalább 7000 fős török veszteségről számol be. Id. *Бранко Бешлин: Евгеније Савојски и његово доба*. Нови Сад, 2014. 179. p. (= Savoyai Eugén és kora) A

csatatéren elesett törökök számát illetőleg „többnyire” összezsengenek az eddigi ismereteinkkel. Cutts közlésének értékét viszont jelentősen növeli az, hogy hivatkozik egy, a legtöbb keresztény katonatiszt által elfogadott, megegyezéses adata is.

A harsány-hegyi csatát követően, mint már szó volt róla, Cutts megbetegedett, amelyről az 1687. augusztus 31-ei keltezésű rövid levelében számolt be Middletonnak Aspa-ról, amely feltehetőleg a bácskai Apatinnal azonosítható be a császári haderő útvonala alapján (abból indulva ki, hogy a lovaglásra is képtelen Cutts tartotta a tempót).⁵² Levelében ígéretet tett arra, hogy mihelyst lóra tud ülni, be fog számolni a hadjárat minden fontosabb eseményéről.⁵³ Minderre egészen október 11-ig kellett várnia az angol államtitkárnak (feltételezve, hogy egy levél sem kallódott el útközben, vagy éppenséggel az államtitkári hivatalban), amikor is Cutts megírta a negyedik levelét Middletonnak, mégpedig a szilágy-megyei Somlyóról, az „erdélyi határvidékről”.⁵⁴ Ez az angol önkéntes első olyan jelentése, amelyben érdemi tájékoztatással szolgál a londoni udvarnak a hadjárat valamelyik eseményéről! Az összes ezt megelőző (július 29., augusztus 17., augusztus 31.) és Whitehallba megküldött levele csupán pár sorból állt, továbbá a hadjárat történéseiről semmiféle érdekesítő vagy hasznos információval nem szolgált.

John Cutts jelentései az Erdély elleni felvonulásról és Kolozsvár meghódításáról

A harsány-hegyi csatát követően Lotaringiai Károly a keresztény hadsereget két részre osztotta. Egyrészt megbízta Johann Heinrich Dünnewald (1617–1691) császári tábornokot Eszék és Szlavónia meghódításával, amely idő alatt a saját vezérlete alatt a fősereget Erdély ellen irányította. A fejedelemség megszállásnak kettős célja volt. A bécsi udvar véglegesen a császár fennhatósága alá akarta vonni az országot, így készítve elő a terepet az 1687. évi pozsonyi országgyűlés határozatainak, mindeközben Lotaringiai Károly elsősorban a katonai szempontokat

---

legközelebb Cutts számaihoz talán Szakály Ferenc áll, aki 11–12000 fő elvesztését közli. Id. *Szakály Ferenc*: Hungaria Eliberata. Budavár visszavétele és Magyarország felszabadítása a török uralom alól (1683–1716). Bp., 1986. 77. p.

52 *Lotharingiai Károly hadinaplója*, 126. p.

53 BL Add MS 41842, fol. 44r. 1687. augusztus 31. From the imperial camp at Aspa.

54 BL Add MS 41842, fols. 46–49. 1687. október 11. From the imperial camp at Chomlo upon the frontiers of Transylvania.

részesítette előnyben. Mielőtt még a császári haderő megérkezett volna Erdélybe, szeptember 20-án Károly herceg követeket menesztett I. Apafi Mihály erdélyi fejedelemhez (1661–1690) Paul Anton Freiherrn von Houchin szatmári várparancsnok és Johann Thiell tábori titkár személyében. Lotaringiai Károly három pontból álló „igényt” nyújtott be Apafinak. Követelte a katonák élelemmel való mihamarabbi ellátását, Erdély stratégiailag fontos várainak átadását, valamint a téli elszállásolás biztosítását. Az egyezség megkötése érdekében pedig követek menesztését kérte.⁵⁵

A császári hadsereg szilágysomlyói táborába megérkező erdélyi küldöttséget Bánffy György, Alvinczy Péter és Bálintith Zsigmond alkották, akik, akárcsak a fejedelmi udvar, teljes mértékben tisztában voltak az egyenlőtlen erőviszonyokkal.⁵⁶ Az erdélyi követekkel való tárgyalásokról a betegségéből nemrég kigyógyuló Cutts a már említett október 11-ei keltezésű részletes jelentésében számolt be a tükön ülő londoni uraknak. Beszámolóját az október 10-én lezajlott audienciával kezdte. Cutts leírása nyomán, a szokásos szívélyes üdvözléseket követően, az erdélyi küldöttek értesítették a fővezért arról, hogy uruk hajlandó „*bármibe beleegyezni a császár szolgálata érdekében*”, de egyidőben a fejedelem reményét fejezi ki, hogy a császár nem fogja megengedni, hogy az országa tönkre menjen.⁵⁷

55 *Johann Duldner*: Zur Geschichte des Übergangs Siebenbürgens unter die Herrschaft des Hauses Habsburg. Die Jahre 1687–1691. In: Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, 30. (1902) 192. p. *Kalmár János*: Antonio Carafa generális és I. Lipót levélváltása Erdélyről (1687–1688). In: Művészet és mesterség: Tisztelgő kötet R. Várkonyi Ágnes emlékére. Szerk.: Horn Ildikó et alii. Bp., 2016. 443. p. Nagyajtai Cserei Mihály törtérijája. A szerző eredeti kéziratából Kazinczy Gábor által. Pest, 1852. 176–177. p. *Szita László*: Erdély megszállása 1687 őszén. Az 1688. évi belgrádi, szlavóniai és boszniai hadjárat. In: Budától–Belgrádig. Válogatott dokumentumrészletek az 1686–1688. évi törökellenes hadjáratok történetéhez. Szerk.: Szita László. Pécs, 1987. 56–57. p. (a továbbiakban: *Szita*, 1987.) Bővebben még ld. *R. Várkonyi Ágnes*: Erdélyi változások. Az erdélyi fejedelemség a török kiűzésének korában, 1660–1711. Bp., 1984. *R. Várkonyi Ágnes*: Az önálló fejedelemség utolsó évtizedei (1660–1711). In: Erdély története. 2. köt. 1606-tól 1830-ig. Szerk. Makkai László–Szász Zoltán. Bp., 1986. *Szádeczky Béla*: Erdély visszacsatolásának története a bécsi hadjáratától a Gubernium kezdetéig. 3. közlemény. In: Erdélyi Múzeum, 18. (1901) 10. füzet, 563–590. p. *Kovács Kiss Gyöngy*: A Habsburg-uralom erdélyi kiterjedésének folyamata a korabeli magyar emlékirodalom láttatásában. Erdélyi Tudományos Füzetek (228). Kolozsvár, 2000. További, az erdélyi bevonulásra és a tárgyalásokra vonatkozó dokumentumok (többek között az erdélyi követek instrukciói) találhatóak meg az Alvinczy Péter okmánytárban. ld. Diplomatarium Alvinczianum. Alvinczy Péter okmánytára. 2. kötet (1686–1688). Szerk.: Szilágyi Sándor. Pest, 1870. 212–229. p.

56 Erdélyi Országgyűlési Emlékek. 19. kötet (1686–1688). Szerk.: Szilágyi Sándor, Bp., 1896. 27–28. p.

57 BL Add MS 41842, fol. 48.

A követek előadását követően Lotaringiai Károly biztosította az erdélyi követeket arról, hogy habár neki csak arra van felhatalmazása, hogy végrehajtsa a császár parancsait, azonban ezeket a lehető legnagyobb „gyengédséggel”, a katonákat kordában tartva, valamint összehangban a megkötendő egyezséggel fogja végrehajtani, de csak abban az esetben, ha a Fejedelemség behódol. Lotaringiai Károly válaszáat azzal fejezte be, hogy ismertette a császár parancsát, miszerint 12000 embert kell téli szállásra elhelyeznie Erdélyben, továbbá az ország biztonsága érdekében bizonyos helységeket meg kell szállnia a törökök és tatárok betörései elleni védelem érdekében.⁵⁸

A kérdéses megszállandó várakra Cutts már nem tudott visszaemlékezni, azonban beszámolója végén még feljegyezte az erdélyi követek válaszáat, miszerint ugyan nekik semmiféle felhatalmazásuk nincs arra, hogy átadják a kérdéses várakat, de mihamarabb futárt menesztenek urukhoz. Lotaringiai Károly még utoljára figyelmeztette őket, hogy mindaddig, amíg az egyezés meg nem születik a két fél között, folytatni fogja a bevonulást Erdélybe. Cutts végezetül megemlíti, hogy a délután folyamán egy második audienciát is terveztek, azonban ennek körülményeiről, vagy, hogy egyáltalán sor került-e végül az újabb kihallgatásra, nem szól.⁵⁹

Nem véletlenül féltek az erdélyi urak a császári katonák „rendbontásaitól”. A hiányos ellátás miatt Lotaringiai Károly csapatai már a szilágyosomlyói találkoztól megelőzően is rendre fosztogattak és erőszakoskodtak a vidék lakosaival, akiket a fővezér sem tudott már kordában tartani a kiszabott kemény büntetések ellenére.⁶⁰ Október 11-ei levelében Cutts is kitér a császári hadsereg siralmas állapotára: „*A katonák rengeteget szenvedtek a sok kimerítő és nehéz meneteléstől. Mire sikerül téli szállásra vonulnunk, legalább 100 menetnap lesz mögöttünk. Figyelembe véve a mocsarakat, a folyókat, a kopár síkságokat, valamint a hegyeket és a kényelmetlen szorosokat, amelyeken keresztül kellett haladnunk, miközben néha a tűzifa, máskor pedig a víz, de gyakran mindkettő hiányzott, mindez bármelyik hadsereget tönkretette volna, hát még ezt.*”⁶¹

---

58 BL Add MS 41842, fol. 48v.

59 BL Add MS 41842, fol. 49.

60 Nagy, 1987. 51–52. p.

61 „The troops have suffered much from their many, tedious and difficult marches. By that time we come into winter-quarters we shall have made a great many above a hundred marches, which, considering the morasses, rivers and inconvenient defiles, as well as the barren plains and mountains which we have passed, sometimes wanting wood, sometimes water and often both, would ruin any army, but such a one as this.” BL Add MS 41842, fol. 49v.

A császári hadsereg vesződéseinek ecsetelését folytatta az október 19-én pápírra vetett utolsó előtti jelentésében is, amely már a Kolozsvár melletti katonai táborból íródott.⁶² A levelet ugyan Middletonnak címezte meg, annak első sorában kéri az államtitkárt, hogy azt juttassa el magának a királynak, II. Jakabnak.⁶³ Cutts közlése alapján Lotaringiai Károly október 12. és 16. között a lovassággal előresietett, a gyalogságot pedig hátrahagyta, amely a maga tempójában követte a lovasokat. Annak érdekében, hogy a gyalogság gyorsabban és kényelmesebben tudjon előrehaladni az erdőségeken, hegyeken és szorosokon át, két részre osztották őket, amelyeket Charles Eugene de Croy herceg (1651–1702), valamint az ír származású Georg Ernst Wallis (1621–1689) tábornokok vezettek. Ennek ellenére Cutts újfent kiemeli a járhatatlan rossz utak, a szűk szorosok és a meredek hegyek miatti megannyi szenvedést, amelyet a csapatoknak át kellett élniük. Mindezek jelentős kárt okoztak, legfőképp a tüzérség számára, amely számos lovat, ökröt és bivalyt elvesztett, továbbá a szállító kocsik összetörték.⁶⁴

„Minden szenvedést megér azonban egy ilyen nagy és gazdag tartomány elfoglalása”, mint Erdély.⁶⁵ Az angol segédtsízt elragadtatottan ír Erdély gazdagságáról, amelyre minden bizonnyal az is hatással volt, hogy az előző hónapokban legtöbbször lakatlan pusztaságokon és elvadult vidékeken kellett áthaladniuk. Írja, hogy az „ország, amelyen átvonultunk, tele van nagy hegyekkel és sűrű erdőségekkel, valamint bővelkedik gabonában és borbán. Itt-ott kellemes, zöldellő völgyeket lehetett látni, ahol kitűnő szénát találtunk, ami a lovasságunk számára nagyon előnyös volt...”⁶⁶

A természeti javakban bővelkedő vidékek ellenére a felvonulás során továbbra is hiányos volt az ellátás, mivel a helyi lakosság elmenekült és semmit sem hagyott hátra a császáriaknak, így csak a „széna, szőlő és a talpon álló gabona” maradt zsákmányul.⁶⁷ Az ellátást végül maguknak a támadóknak kellett megoldá-

62 BL Add MS 41842, fols. 50–57. 1687. október 19. From the imperial camp at Clausembourg, the capital city of Transylvania.

63 „Your Lordship will be pleased to give the King the enclosed relation and to do me good offices by his Majesty.” BL Add MS 41842, fol. 50r.

64 BL Add MS 41842, fol. 51.

65 „But the design of conquering so great and rich a province answers all that [suffering – T.T.]” BL Add MS 41842, fol. 51v.

66 „The country through which we passed is full of great mountains, covered with thick woods, abounding with corn and wine. Here and there are pleasant valleys, full of grass and excellent good hay, which was very advantageous for our cavalry.” BL Add MS 41842, fol. 51v–52r.

67 BL Add MS 41842, fol. 53r.

niuk: Lotaringiai Károly, „*mihelyst értesítették az erdélyiek ebbéli hadicseléről, 300 szekeret küldött Somlyóról Szatmárra, hogy töltsék meg őket élelmiszerrel, amik végül két nappal korábban meg is érkeztek Kolozsvárhoz, mint mi magunk. Ezen felül Debrecenből kenyéret szállítottak nekünk.*”⁶⁸

Cuttsnak volt egy-két szava a lakosságot illetőleg is, amely, mint említettük, minden barmával és mozdítható vagyonával együtt elmenekült a környező falvakból, így „... *Somlyótól egészen Kolozsvárig, amely annak ellenére, hogy igen sűrűn lakott vidék és mindenben bővelkedik, nem láttunk egy lelket sem.*”⁶⁹ Leírja, hogy a császári hadsereg elől a teljes helybéli lakosság felmenekült a hegyekbe és a környező sűrű erdőségekbe, ahova lehetetlenség őket követni, mivel az átjárókat csak ők ismerik, továbbá ha az ellenség rá is lenne az ösvényekre, „*hatalmas fák kivágásával és keresztbe helyezésével*” roppant megnehezítik azok járhatóságát.⁷⁰ Mindezt Cutts a helyiek régi szokásaként írja le, amelynek célja az önvédelmen felül az ellenség kiéheztetése és legyengítése volt. Ráadásul a segédtsízt szerint az erdélyiek mindenkire ellenségként tekintenek, „*aki fenyegetőleg érkezik vagy bárminemű ellenséges szándékkal van vallásuk és szabadságaik iránt, amikre nagyon féltékenyek.*”⁷¹

A császári lovasság október 12–16. közötti gyors előrenyomulását követően, október 17-én végül a gyalogságnak is sikerült felzárkózni és csatlakozni a fővezérhez.⁷² Ezen a napon követség érkezett Kolozsvárból Lotaringiai Károlyhoz, amelyet Cutts elírásból október 18-ra tett. A követek kifejtették a fővezér előtt, hogy „*habár nem kételkednek fejedelmük abbéli hajlandóságában, hogy a császár minden szándékát ki fogja elégíteni, de ők mégiscsak szolgák, akik nem adhatják át a várost egészen addig, amíg arra parancsot nem kapnak. Ezért kérték a*

---

68 „The Duke, so soon as he was informed of this stratagem of the Transylvanians, sent from Somlio 300 proviant- wagons, to Zackmar, to be laden with meal, which overtook us two days before we arrived at Clausembourg. We had also supply of bread from Debrezen.” BL Add MS 41842, fol. 53r.

69 „So that from Somlio to Clausembourg, which is not only an inhabited country, but very populous, and abounding with all things, yet we saw no living soul, nor could we find any sort of provisions, unless it were hay and standing corn and grapes.” BL Add MS 41842, fol. 52v–53r.

70 BL Add MS 41842, fol. 52v.

71 „It is (it seems) the custom of the Transylvanians, when any enemy invades their country (and they look upon all as enemy who come in a hostile manner or are likely to have any design upon their religion or liberties, of both which they are very jealous) it is their custom, in such a case, to retire into the woods and tops of the mountains with all that they have.” BL, Add MS 41842, fol. 52.

72 BL Add MS 41842, fol. 54v.

*herceget [Lotaringiai Károlyt], hogy legyen türelemmel, amíg a parancs meg nem érkezik. A herceg erre azt válaszolta, hogy minél tovább húzzák az időt, annál nagyobb lesz a szerencsétlenségük. Ezt követően válasz nélkül elküldte a követeket, és hogy holnap többet fog tudni.*⁷³

Lotaringiai Károly betartotta az ígéretét és másnap reggel (október 18.) tehetséges tábornokát, Federico Veteranit (1643–1695) küldte a városhoz azzal az írásos üzenettel,⁷⁴ hogy nem ellenségként érkezik, hanem a város megvédése érdekében, és hogy neki semmi másra nincs felhatalmazása, csakis a császár parancsának végrehajtására, ami márpedig úgy szólt, hogy helyezzen el helyőrséget Kolozsvárott, mialatt a város kiváltságai és szabadságai megmaradnának. Cutts értesülései alapján Veteranin keresztül Károly herceg 24 órás ultimátumot szegezett a városvezetőknek, miszerint, ha behódolnak, igazságos és kegyes bánásmódban lesz részük, ellenkező esetben pedig biztosította őket, hogy a város úgy fog járni, mint Buda vagy Érsekújvár.⁷⁵ Veteranit követve október 18-án a teljes császári haderő is megérkezett Kolozsvár falai alá, amikor is „*egy nagy magyar mérföldnyi távolságra a várostól letáboroztunk.*”⁷⁶ Károly herceg úgy határozott, hogy a várost nem keríti be fenyegetőleg, ezért a hadsereg táborhelyeit nem a város körül helyezte el, hanem két egyenes vonalban a Szamos mentén, amelynek során a tábor jobb szárnya a városfal mellett futott, miközben a tábor balszárnya az ellenkező irányban nyúlt el.⁷⁷ Cutts leírja, hogy a tábor elhelyezkedésére vonatkozó parancsok kiadását követően Lotaringiai Károly a gyalogsági és tüzérségi tábornokok, valamint egy csapatnyi lovaskatona kíséretében felnyargalt egy dombra, ahonnan az egész várost be lehetett látni. „*Mihelyst felért a dombra, megállt és leszállt a lováról. Egyből megjelentek a város küldöttei is.*”⁷⁸

Cutts az október 19-én megírt jelentése további részében roppant részletesen és alaposan taglalja a város október 18-ai megadásának körülményeit, amelyeknek közvetlen szemtanúja volt. „*Csak olyanról írok, amelyet a saját szememmel*

73 BL Add MS 41842, fol. 53v.

74 Az Erdélyi Országgyűlési Emlékek sorozat kötetében megtalálható egy Veterani neve fémjelezte, október 17-ei keltezésű levél, ami valószínűleg nem egyezik meg a John Cutts által említett Lotharingiai Károly-féle üzenettel, amit Veterani vitt el a város képviselőihez. ld. Erdélyi Országgyűlési Emlékek. 19. kötet (1686–1688). Szerk.: Szilágyi Sándor. Bp., 1896. 215. p.

75 BL Add MS 41842, fol. 53v–54r.

76 BL Add MS 41842, fol. 51r, 54v.

77 BL Add MS 41842, fol. 54v.

78 „So soon as he came upon that hill, he halted and lighted from off his horse. Immediately the deputies of the town come out.” BL Add MS 41842, fol. 54v–55r.

láttam, a füleimmel pedig hallottam, mivel mindvégig ott álltam közvetlenül a herceg könyöke mellett.”⁷⁹ A város követei a tárgyalások kezdetén egy lovagló- vagy sétatálcával, valamint egy aranykehellyel ajándékozták meg Lotaringiai Károlyt, amelyet követően a „város jogásza vagy orátora” latinul beszédet mondott: biztosította a fővezért a város készségéről, hogy eleget tegyen a császár minden követelésének, azonban kérték a herceget, hogy várjon egy vagy két napot, hogy a fejedelemtől megérkezessen a parancs számukra, hisz „*egyetlen szolga sem cselekedhet felhatalmazás nélkül és hagyhatja cserben urát, mindezt pedig, azaz a kötelesség és a kormányzás szabályait, Ófensége is jól ismeri*” — érveltek Kolozsvár követei. Végezetül pedig kifejtették még, hogy a város vezetői és az alkapitány nem adhatják át a várost addig, amíg arra engedély nem érkezik a fejedelemtől.⁸⁰

Lotaringiai Károly, aki ugyancsak latinul felelt a követek előterjesztésére, válaszában megismételte előző napi levelének tartalmát, hogy ő tárgyalások folytatására nincs felhatalmazva, egyedül csak a város elfoglalására, amelyet eltökélten végre is fog hajtani, bármiféle további halogatás nélkül, „*ha török, ha szakad.*” Ezt követően személyes kívánságát fejezte ki aziránt, hogy lehetőleg békésen fog a város a császár kezére kerülni, valamint megismételte, hogy „*nem bántani, hanem megvédelmezni jött őket.*” Kifejtette, hogy ha rögvést megnyitják a városkapukat, a császár nevében ígéretet fog tenni arra, hogy a városlakókkal igazságosan és irgalmasan fog bánni, különösképp pedig, hogy semmiféle beavatkozásra nem fog sor kerülni a város törvényeit, szabadságait és vallási ügyeit illetően. Lotaringiai Károly azzal fejezte be, hogy csakis a város vezetőinek lesz a hibája, ha vér fog folyni és a háborúval járó szerencsétlenségek rájuk szakadnak, ezen dolgok elkerülése végett pedig gyors választ vár, mivel eltökélte, hogy nem fog több időt elvesztegetni a város alatt.⁸¹

Ezt követően az orátor kapott újra szót, aki „*nehéz szívvel*”, de beletörődött a helyzetbe, és a következőket kérte könyörögve a hercegtől a város átadásáért cserébe: a császár nem változtat a város törvényein, szabadságain és vallási kiváltságain; az elszállásolandó helyőrség parancsnoka kizárólag a saját katonái felett fog hatalommal birni; a városvezetésben nem lesznek változtatások; nem

79 „I relate nothing but what I saw with my eyes and heard with my ears, for I stood all the while close by the Duke’s elbow.” BL Add MS 41842, fol. 56v.

80 „... but, as they were assured, that his Highness understood perfectly all the particulars of duty and government and knew very well, that no servant could act without the authority, or leave of his master...” BL Add MS 41842, fol. 55r.

81 BL Add MS 41842, fol. 55v–56v.

avatkoznak bele az egyházak és egyházi jövedelmek, kiváltságok és immunitások ügyeibe, továbbá minden egyházi és polgári ügy a régiben, „*status quo*” marad; a helyőrség elszállásolását a városvezetők szervezik meg; nem lesznek újabb kontribúciók behajtva a városon; a katonák és a tisztek nem fognak erőszakoskodni; végezetül pedig minderről Lotaringiai Károly írásos ígéretet tesz.⁸² Cutts leírja, hogy a herceg mindezt válaszolta, hogy már mindent elmondott, ami a császár biztosítékait és kegyes bánásmódját illeti, illetve újfent megígérte, hogy nem fog beleavatkozni a város törvényeibe, szabadságaiba és vallási ügyeibe. „*Ezt követően egyszer és mindenkorra követelte tőlük a városkapuk átadását, máskülönben azonnal elrendeli a támadást.*” Úgy tűnik még ez sem törte meg a város követeinek vitakozó kedvét, mivel Cutts szerint még több hasonló szóváltás lezajlott, aminek során Lotaringiai Károly egyre nagyobb nyomás alá helyezte a követeket, a város képviselői pedig, mindenféle kifogásokat felhozva, megpróbálták időt nyerni.⁸³

A tárgyalások lezárásának körülményeit Cutts nem részletezi, csak annyit említ meg, hogy „*az éjszaka lezálltával átadták a városkapukat, a mai napon [október 19.] pedig helyőrség vonul be a városba.*” Magáról Kolozsvárról is ezt pár szót a segédtsízt, aki szerint az igen népes város, amelyet dombok öveznek és városfal vesz körül. Maga a városfal Cutts szerint igen vékony volt, ráadásul semmiféle védelmi árok nem volt ásva, a kör formájú vártornyok pedig „*ősrégir*” tervezésűek.⁸⁴

A Cutts által megörökített tárgyalások, amelyek Lotaringiai Károly és az erdélyiek között folytak, egyedül az ő jelentéseiben találhatóak meg ilyen részletességben. Vessünk egy pillantást hát Cutts azon állításaira, amelyek leellenőrizhetőek más források vagy a releváns szakirodalom segítségével. Az eddigi történelmi vélemények alapján, az Erdélybe történő benyomulás során Lotaringiai Károly az erődemonstráció érdekében osztotta fel a hadsereget több részre.⁸⁵ Habár ezt nem zárja ki, ennek kissé ellentmond a segédtsízt véleménye, aki szerint elsősorban a hadsereg „*kényelme*” érdekében került sor az inváziós haderő feldarabolására, a nehéz terepen való gyorsabb előre nyomulás, valamint, és ezt már a jelen írás szerzője teszi hozzá, a hatékonyabb ellátás gyanánt.

---

82 BL Add MS 41842, fol. 56v–57r.

83 „And therefore (once for all) he bid them give up the gates, or he would immediately attack them.” BL Add MS 41842, fol. 57.

84 „The fortification is with round towers, according to the ancients.” BL Add MS 41842, fol. 57v.

85 *Szita*, 1987. 57. p.

Teljes ellentét figyelhető meg Cutts beszámolója és eddigi ismereteink között abban a tekintetben, hogy az angol segédtsízt alapján Lotaringiai Károly játszotta a legnagyobb szerepet Kolozsvár kapitulációjában. A szakirodalom, valamint a források közül egynéhány, egyedül Federico Veterani szerepét hangsúlyozzák ki, túlbecsülve az itáliai származású császári tábornok szolgálatainak jelentőségét, és gyakorlatilag elhallgatva a város képviselői és a Károly herceg között lezajlott tárgyalásokat.⁸⁶ Ezen túlmenően Cutts tételesen felsorolja a kolozsvári követek kéréseit arra az esetre, ha átadnák a várost. Ez csak apróságokban tér el a Jakab Elek által felhasznált erdélyi kéziratban található felsorolástól, amely gyakorlatilag ugyanezen kívánalmakról közöl információt.⁸⁷

Érdekes, hogy Cutts gyakorlatilag csak az erdélyi hadjárat eseményeiről számolt be részletesen az angol udvarnak. Az Európa szerte híres Eszék elleni felvonulásról, de még a harsány-hegyi csatáról sem írt egy szót sem Middletonnak. Habár jogosnak tűnhet az indoklása, miszerint a menetelés során nem sok érdekes látnivaló történik, mégis gyanúra ad okot az, hogy az egész dél-magyarországi hadjáratról egyetlen egy valamirevaló beszámolót sem küldött el Londonba. Ennek fényében lehetséges, hogy lázas megbetegedése is csupán elnyújtott kifogás-ként szolgált. Ha egyszer igaznak bizonyul a feltételezés, miszerint Cutts szándékosan nem tájékoztatta állandó rendszerességgel Middletont, mindez mögött az angol önkéntes Orániai Vilmossal való baráti kapcsolata és a holland uralkodó felé tanúsított hűsége lapulhat meg, szem előtt tartva az 1687 folyamán már lejtmenetbe kerülő angol-holland kapcsolatokat is.

Figyelembe véve a fentieket, valamint tekintettel Cutts múltjára, elsősorban politikai aktivitására, továbbá Monmouth hercegével és Orániai Vilmossal kialakított baráti kapcsolataira, könnyen elképzelhető, hogy az angol önkéntes magyarországi jelenléte nem kizárólag a katonai ismeretek elsajátítására és egyéb képességei fejlesztésére korlátozódott. Lehetséges, hogy Cutts politikai vagy diplomáciai szereplőként is jelen volt a hadszíntéren, hasonlóan például a bajor választó kíséretéhez tartozó francia önkénteshez, Claude Louis Hector de Villars márkizhoz (1653–1734).⁸⁸

---

86 Von Hasslingen korabeli beszámolóját a város átadásáról ld. *Tobias von Hasslingen hadinaplója*, 215. p. *Szita*, 1987. 57. p. *Jakab Elek*: Kolozsvár története. 2. köt. Bp., 1888. 790–791. p. (a továbbiakban: *Jakab*, 1888.)

87 *Jakab*, 1888. 791. p.

88 Villars márki magyarországi jelenlétéről bővebben ld. *Ludwig Hüttl*: Die Beziehungen zwischen Wien, München und Versailles während des großen Türkenkrieges 1684 bis 1688. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 38. (1985). 81–122. p. *Ludwig Hüttl*: Miksa

Lotaringiai Károly számára fontos szempont volt az angol királyok támogatása elvesztett hercegségének visszaszerzése érdekében,⁸⁹ így az ő részéről teljességgel elképzelhető egy angol összekötő befogadása személyes, szűk társaságába, mint ahogyan az Cuttsszal is történt. Ez részben megmagyarázhatja mindenkor szívélyességét is a brit és ír önkéntesek felé. Az angol udvar szemszögéből közelítve a kérdéshez viszont roppant kétséges, hogy a kényes múltú Cuttsra, mint politikai vagy diplomáciai összekötőre, II. Jakab vagy Middleton valaha is igényt tartott volna.

Ha Cutts valóban nem csak katonai szereplőként volt jelen a hadszíntéren, sokkalta valószínűbb, hogy Orániai Vilmos udvarában kell keresnünk a választ. Az eddig elmondottakon túlmenően az angol önkéntes eperjesi (a vésztörvénytörvény idősza) és bécsi tartózkodása is azt sejtetik, hogy Cutts nem csak a saját szakállára tevékenykedett a Magyar Királyság területén, hanem esetleg Orániai Vilmos embereként is. Minderre konkrét bizonyíték ugyan még nem található, és gyakorlatilag azt sem lehet tudni, hogy az e téren kifejtett tevékenysége pontosan milyen formában nyilvánulhatott meg (jelentéstevés, diplomáciai feladatok, kémkedés stb.), azonban az eddigi ismereteink Cutts magyarországi jelenlétéről erre engednek következtetni. A kérdéskör roppant érdekes, aminek a kibogozásához további kutatások szükségesek.

A testvérének megírt leveléből kiderül az is, hogy Angliába való megérkezését követően John Cutts szerette volna kiadni nyomtatásban mindazt, „... *amit láttam, tanultam és megfigyeltem ebben az országban.*”⁹⁰ Erre végül nem került sor. A Brit-szigetéről érkező önkéntesek közül számosan készítettek feljegyzéseket többek között azzal a szándékkal, hogy azokat a későbbiek folyamán nyomtatott formában közzéteszik. Így szándékozott tenni minden bizonnyal maga az ír

---

Emánuel bajor választófejedelem és Magyarország visszafoglalása az oszmánoktól (fordította: dr. Meláth Ferenc). In: Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből. 1686–1688. Szerk.: Szita László. Pécs, 1989. 127–152. p. *Tóth Ferenc*: Részt vett-e Villars marsall Buda ostromában? Avagy egy francia szemtanú ismeretlen levele a Batthyány-Strattmann család körmendi könyvtárában. In: *Vasi Szemle* 57. (2003) 289–294. p. *Polgár Balázs*: Claude-Louis-Hector de Villars márkai és az 1687. évi magyarországi törökellenes hadjárat. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 128. (2015) 1. sz. 184–201. p.

89 *Hilton*, 1967. 146–147. p.

90 „You will have patience to stay till I come for England for then I design to publish a relation of all that I have seen, learnt and observed in this country.” BL Add MS 69379, fol. 78r.

Mountjoy vikomtja is Buda visszafoglalását követően. Egyedül Jacob Richards hadinaplója került végül nyomdába, amelyet a magyar történetírás is jól ismer.⁹¹

John Cutts az 1687. évi hadjáratot követően hazautazott és többé nem látogatott el a magyar hadszíntérre. Ennek elsődleges oka minden bizonnyal az 1688 folyamán véglegesen elmérgesedő angol-holland kapcsolatok voltak. A Dicsőséges Forradalom hadműveleteiben az alezredessé kinevezett Cutts már hivatalosan is Orániai Vilmos katonájaként vett részt, nyíltan szembe fordulva egykori uralkodójával, II. Jakabbal.⁹² A török elleni harcok veteránja kétségkívül a magyarországi haditapasztalatainak is köszönhette újdonsült kinevezését, amellyel így sikerrel alapozta meg a katonai pályáját.

Cutts, mint már említésre került, élete végéig megmaradt Orániai Vilmos hűségén. A Dicsőséges Forradalmat követően szolgált parlamenti képviselőként, a király testőrség parancsokaként, pár évig Wight-sziget kormányzói tisztét is ellátta, mindeközben pedig verseket költött. Szerteágazó feladatai ellenére mindvégig megmaradt katonának. Egyik legnagyobb haditette a németalföldi Namur 1695. évi visszafoglalásához köthető. Az ostrom során tanúsított bátorsága és kitartása miatt a katonái a „Szalamandra” becenevet adták neki. Ezen felül Cutts nagymértékben hozzájárult a höchstädti (blenheimi) győzelemhez 1704-ben, amikor is a balszárnyon végrehajtott támadást irányította eredményesen. Höchstädt-Blenheimot követően azonban vissza kellett vonulnia az aktív harctéri szolgátból. Három évre rá, 1707-ben, törvényes örökösök nélkül halt meg.⁹³

---

91 *Simonyi Ernő*: Richards Jakab naplója Buda ostromáról. In: Magyar történelmi okmánytár, londoni könyv- és levéltárakból 1517–1717. Pest, 1859. 221–273. p. *Kropf Lajos*: A Budavára 1686-iki ostrománál jelen volt angol önkéntesek. In: Magyar Történelmi Tár, 17. (1894) 1. szám. 135–147. p. Jacob Richards angol hadmérnök feljegyzései Budavár ostromának utolsó napjairól. In: Buda visszafoglalásának emlékezete. Szerk.: Szakály Ferenc. Bp., 1986. 235–245. p.

92 *Chichester-Hattendorf*, é.n.

93 *Chichester-Hattendorf*, é.n.